

Het verhaal achter de grafsteen van Salomon Kusiel (Deel 2)

Er bestond geen concentratiekamp 'Schriebroek'

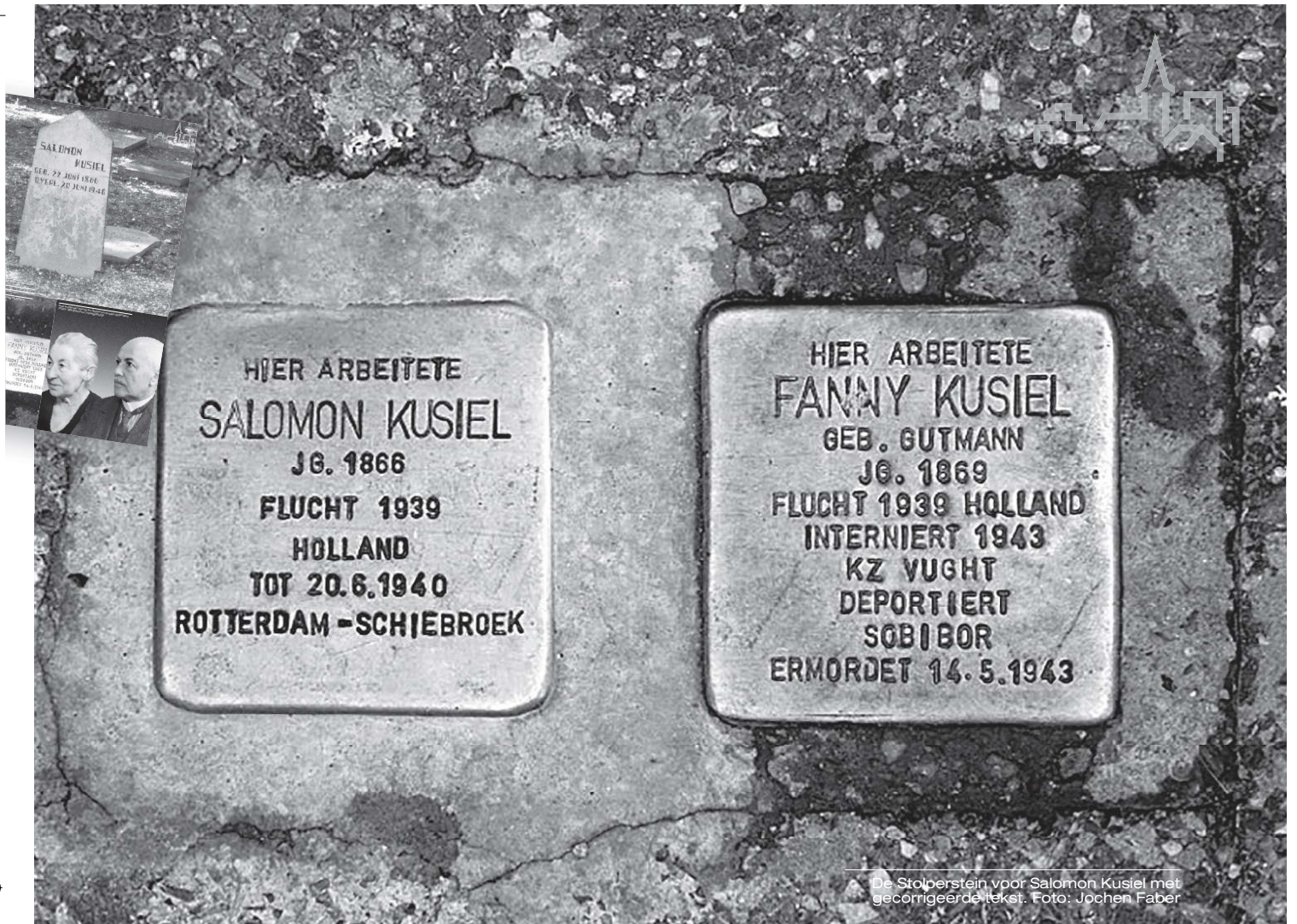
Toen Wim van Stiphout twee jaar geleden tijdens Open Monumentendag het kerkhofje aan de Ringdijk bezocht, trof hem de in het oog springende grafsteen van Salomon Kusiel. Gefascineerd door de tekst op de steen, besloot hij in de geschiedenis van de Joodse familie Kusiel te duiken. Deze zoektocht heeft, volgens zijn zeggen, een extra dimensie aan zijn leven gegeven. In deze Tussen Wilgenplas & Rotte het vervolg van het verhaal achter de grafsteen.

Na het vorige artikel, geschreven in oktober 2012, is er in het voorjaar van 2013 een aantal ontwikkelingen geweest, waarbij veel relevante gegevens boven water zijn gekomen over de familie van Salomon Kusiel. Aanleiding voor mijn onderzoek was de vermelding in Duitsland in enkele documenten en op een Stolperstein (herinneringssteentje) voor Salomon Kusiel, dat hij in 1940 in het 'concentratiekamp Schiebroek' (KZ Schriebroek) was omgekomen. Dit kon niet juist zijn, omdat er in de Tweede Wereldoorlog nooit een concentratiekamp in Schiebroek is geweest. In juli 2012 heb ik m'n bevindingen gemeld aan de beheerders van enkele webpagina's van de joodse gemeenschap in Ludwigsburg. Daar is men opnieuw grondig in de archieven gaan zoeken. Met een verrassend resultaat. Er zijn enkele notities gevonden van zoon Siegfried Kusiel met informatie over zijn ouders. De deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek heeft mijn constatering, dat er nooit een concentratiekamp Schiebroek heeft bestaan, officieel bevestigd en aan "Ludwigsburg" gerapporteerd. Zelf ben ik via internet nog gaan zoeken naar meer informatie over het echtpaar Kusiel én hun kinderen. Een bijzondere vondst was een documentje met de vroegste jeugdherinneringen van oudste dochter Alice van het echtpaar Kusiel. Al deze informatie bij elkaar biedt een indrin-

gend beeld van het bewogen leven van deze joodse familie. Salomon Kusiel (1866-1940) was geboren in Hochberg am Neckar, dichtbij Ludwigsburg. Uit de herinneringen van zijn dochter Alice weten we, dat hij vanaf de eerste jaren van zijn huwelijk in 1892 elke dag met paard en koetsje naar Ludwigsburg reed voor zijn werk: een paardenhandel. Het bedrijf was gespecialiseerd in het leveren van een speciaal ras Belgische paarden ("het Belgisch trekpaard") voor het zware werk in brouwerijen, de bouw en bosbouw. Auto's en vrachtwagens bestonden nog niet. Als Salomon 's avonds thuis kwam nam hij vaak de tijd om met Alice te spelen en liedjes te zingen, waar zij erg van genoot. In 1905, toen de drie kinderen geboren waren, is de familie verhuisd naar Seestrasse 50 in Ludwigsburg, tegenover de paardenhandel. Van 1928-1933, toen de kinderen al het huis uit waren, woonde Salomon met zijn vrouw op Seestrasse 49, bij de paardenhandel. Vanaf 1933 werden door het nazibewind allerlei maatregelen genomen tegen de joodse burgers, waardoor Salomon gedwongen werd zijn paardenhandel te stoppen. Hij heeft die in 1936 verkocht. In de Reichskristallnacht, de nacht van 9 op 10 november 1938, waarin veel gebouwen en eigendommen van joodse burgers in Duitsland zwaar werden beschadigd of vernield, werd

ook de synagoge van Ludwigsburg in brand gestoken en vernietigd. Kort erna, in januari 1939, is Salomon met zijn vrouw naar Rotterdam Schiebroek gevlucht zonder enige bezittingen, behalve tien Mark. Zij zijn in het huis van hun zoon Siegfried op de Adrianalaan in Schiebroek gaan wonen. Op 20 juni 1940 is Salomon daar - in ballingschap - overleden. In een bericht van zijn zoon staat vermeld, dat Salomon gestorven was aan een hartkwaal ("Krankheit / Herzleiden"). Op de Algemene Begraafplaats aan de Ringdijk in Schiebroek is Salomon begraven. Zijn mooie, maar sobere grafsteen staat daar nog steeds. Fanny Kusiel geboren Gutmann (1869-1943) was geboren in Ichenhausen dicht bij Ulm. Haar dochter Alice omschrijft haar in haar jeugdherinneringen als een verstandige en ontwikkelde vrouw. Gedurende haar tienerjaren had zij vijf jaren bij een tante in Parijs gewoond en daar vloeiend Frans leren spreken en verstaan. Haar kinderen heeft ze daarom ook van jongs af aan het Frans proberen bij te brengen. Na haar vlucht met haar man in 1939 naar Schiebroek en na het overlijden van Salomon in juni 1940 heeft haar zoon haar in september 1940 in Edam (N.H.) op de Voorhaven ondergebracht. De reden hiervoor was dat vanaf september 1940 het kustgebied, waartoe ook Schiebroek gerekend werd, voor Duitse vluchtelingen tot verboden gebied was ver-

De Stolperstein voor Salomon Kusiel met gecorrigeerde tekst. Foto: Jochen Faber

klaard. Op dat adres in Edam woonde al een andere joodse familie uit Ludwigsburg, de familie Salomon en Julie Kaufmann. Fanny heeft er gewoond tot 1943. Op 23 april 1943 is ze opgepakt en in Kamp Vught opgesloten. Daarvandaan is ze op 9 mei naar Kamp Westerbork gedeporteerd. Op dinsdag 11 mei is ze in een goederentrein naar Sobibor in Polen weggevoerd.

Een bericht van het Rode Kruis vermeldt over dit transport: "Vertrek 11 mei; aankomst 14 mei; aantal personen 1446." En: "Van de treinen van 17 Maart, 11 Mei en 1 Juni zijn alle vrouwen en kinderen vergast."

In hetzelfde document is een ooggetuigenverslag opgenomen over het transport van 11 mei: "Bij aankomst in Sobibor werden 80 jonge krachtige mannen voor werk uitgezocht, mede omdat zij Duits konden spreken. Vrouwen van dit transport werden niet voor werk uitgezocht. De rest werd vergast; zij moesten schoenen en sokken uittrekken en oudere en zieke mensen werden op lorriewagens gegooid;

voortdurend werden deze mensen met zweepen geslagen."

Fanny was dus één van de 1446 slachtoffers die vanuit Westerbork naar Sobibor werd gedeporteerd en daar op vrijdagochtend 14 mei 1943 aankwam. 's Avonds waren zij allen vermoord: vergast en daarna verbrand. Met uitzondering van de genoemde 80 jonge mannen.

Nieuwe Stolperstein

Bij het onderzoek in de archieven in Ludwigsburg is een aantal berichten van Siegfried Kusiel gevonden betreffende zijn vader, waardoor duidelijk is geworden, dat deze niet in een concentratiekamp in Schiebroek is overleden maar een natuurlijke dood is gestorven. Het heeft er verder toe geleid, dat op zaterdag 27 april 2013 in Ludwigsburg een nieuwe Stolperstein is geplaatst voor Salomon Kusiel met een aangepaste tekst. Bij die korte plechtigheid heeft men enkele passages uit de herinneringen van Alice Ottenheimer-Kusiel

voorgelezen. Bovendien heeft men de webpagina over de familie Kusiel aangepast en aanzienlijk uitgebreid.

Zo is er een einde gekomen aan mijn onderzoek en is het begrip "concentratiekamp Schiebroek", de aanleiding voor dit speurwerk, ontzenuwd. Het was een term die slechts in de documentatie over Salomon Kusiel heeft bestaan. De naaste familie moet altijd geweten hebben, dat hij een natuurlijke dood is gestorven. De grafsteen aan de Ringdijk voor Salomon Kusiel is een klein monument geworden van een bewogen geschiedenis van een gewone joodse familie.

Voor de nieuwe gegevens kunt u kijken op webpagina:
<http://www.stolpersteine-ludwigsburg.de/page1/page11/page11.html>

WIM VAN STIPHOUT